

Praktiknära forskning och lärarutbildningens forskningsbas

En diskursanalytisk fallstudie

Annaliina Gynne & Max Jakobsson

PRACTICE-ORIENTED RESEARCH AND RESEARCH BASE IN TEACHER EDUCATION. A DISCOURSE ANALYTICAL CASE STUDY. The aim of the article is to analyse how a discourse focusing on practice-oriented research as a tool to develop the research base in teacher education emerges in Swedish national educational policy and is transformed at a local university level. We focus on the discourse as connected to university-internal calls for related to practice-oriented educational research. The empirical materials analysed comprise local policy documents and interviews with decisionmakers at the university. The study is inspired by Foucault's discourse theory, in particular the notions of knowledge, truth and power. The results highlight a discursive movement of taken-for-granted ideas about what practical research should be and how it should contribute to teacher education. Moreover, the discursive construction of power relations on the local level is analysed. Finally, we argue that the seemingly positivist discourse on practice-oriented research as a solution for strengthening research base holds several ideological and practical challenges for universities.

Keywords: discourse, policy, power, practice-oriented school research, research base, teacher education.

Inledning

Universitetsutbildningar är inte sällan föremål för politisk debatt och diskussion. Efter högskolereformen 1977 har också lärarutbildningarna ofta utgjort föremål för politiska förändringsinitiativ och

Annaliina Gynne är universitetslektor i didaktik vid Mälardalens universitet.
E-post: annaliina.gynne@mdu.se

Max Jakobsson är universitetslektor i pedagogik vid Mälardalens universitet.
E-post: max.jakobsson@mdu.se

reformer. Kajsa Borg (2007) skriver att svensk lärarutbildning i det närmaste varit stadd under kontinuerlig förändring sedan dess. Ett återkommande motiv för förändring har varit lärarutbildningens ställning och svaga grund i forskning. Lärarutbildningskommittén, som tillsattes 1997 med uppdrag att arbeta fram förslag till förnyelse av lärarutbildningen, tog i sitt slutbetänkande upp detta problem, något som även kopplades till lärarutbildningarnas avsaknad av egen forskningsbas (SOU 1999:63).

Strax efter detta kan man se hur en policy formats på nationell nivå under 2000-talets första decennier. I sin kärna bygger denna policy på en idé om förhållandet mellan lärarutbildningens forskningsbas och praktikinära skolforskning. De viktigaste argumenten som motiverar denna policy kan summeras i följande punkter: i) lärarutbildningens forskningsbas är svag och behöver stärkas, ii) för att stärka forskningsbasen behöver fler disputerade forskare, verksamma inom lärarutbildningen, bedriva praktikinära forskning, iii) både studenter och praktiker inom skolan behöver involveras i att initiera och formulera forskningsfrågor samt i genomförande av forskningsprojekt, samt iv) den praktikinära forskningen behöver präglas av jämlikhet och jämbördighet mellan forskare och praktiker (Prop. 2009/10:89, Prop. 2016/17:50, SOU 1999:63, SOU 2008:109).

I statliga dokument och utredningar har lärarutbildningarnas brist på forskningsbas, eller en svag sådan, fortsatt att motivera för politiska reformer under 2000-talet (SOU 2008:109, Prop. 2009/10:89). Även den samtida nationella satsningen från 2017, ULF (Utbildning, Lärande, Forskning) avser – genom samverkan och praktikinära forskning – att leda till att stärka vetenskaplig grund inom både skolväsendet och i lärarutbildningar. Ett betydande fokus i reform- och policyarbetet har alltså riktats mot praktikinära forskning som en väg framåt för att både stärka vetenskaplig grund i skolans utbildning samt forskningsbasen i lärarutbildning. Detta kan förstås utifrån att begreppet praktikinära forskning inrymmer ett, mer eller mindre inbyggt, antagande om att denna typ av forskning har relevans för utbildningspraktiken. Det gäller framför allt utbildning i förskola och skola. En vanlig förståelse av begreppet är att det utgör ”ett samlingsbegrepp för forskning som genomförs nära, eller i, skolverksamheten och som samtidigt är relevant för lärare och förskollärare” (Eriksson & Öhman Sandberg 2022, s 11). Målet med den praktikinära skolforskningen har ofta riktats mot att stärka vetenskaplig grund för just skola och förskola. Däremot har dess potential att stärka forskningsbas i lärarutbildningen ibland hamnat i skymundan (Sjölund 2024, Jederud 2022, SOU 2018:19).

I denna fallstudie avser vi att undersöka diskurser om praktikinära skolforskning som ett medel för att stärka lärarutbildningens

forskningsbas. Vårt intresse är riktat mot den lokala nivån, där vi närmare undersöker hur diskurser om praktikhära forskning och lärarutbildningens forskningsbas kommer till uttryck och gestaltas i relation till ett lärosätes satsningar på praktikhära skolforskning. Studiens kunskapsbidrag är att den belyser hur diskurser gestaltas, reproduceras samt bidrar till att skapa och samtidigt begränsa ett handlingsfält för aktörer inom lärarutbildning och praktikhära skolforskning. Satsningarna på praktikhära forskning som bildar utgångspunkt för vår undersökning knyter an till ett lokalt ULF-arbete¹ (ULF-avtal 2024) där ett lärosätesförankrat fokusområde varit att stärka relationen mellan skolforskning och lärarutbildning.

Syftet med föreliggande fallstudie är att undersöka hur nationell policy om praktikhära skolforskning som medel för att stärka lärarutbildningens forskningsbas kommer till uttryck i lokala diskurser på lärosätesnivå. Vi undersöker detta med hjälp av följande tre frågeställningar:

1. Vad kännetecknar diskurser om praktikhära skolforskning som medel för att stärka lärarutbildningens forskningsbas i lärosätets lokala policydokument?
2. Hur konstrueras kunskap och sanning om praktikhära skolforskning och lärarutbildningens forskningsbas i lärosätets lokala policydokument och i beslutsfattareshal?
3. Vilka maktrelationer skapas och reproduceras genom språkhandlingar som berör praktikhära skolforskning och lärarutbildningens forskningsbas i lokala beslutsfattareshal?

Centrala begrepp och tidigare forskning

I detta avsnitt avser vi diskutera de centrala begreppen forskningsbas och praktikhära forskning. Detta gör vi genom att referera till policydokument, tidigare forskning och forskningsöversikter.

Begreppet forskningsbas

I ett förarbete till de reformer av lärarutbildningen som genomfördes i början på 2000-talet (SOU 1999:63) konstaterar Lärarutbildningskommittén att forskningsbasen i lärarutbildningen inte bara är svag utan att den helt enkelt saknas. Begreppet forskningsbas används i kommitténs betänkande omväxlande med begreppet forskningsanknytning. En vanlig förståelse av begreppet forskningsanknytning kan sägas vara: "utbildning meddelad av vetenskapligt kvalificerade lärare och med ett vetenskapligt grundat innehåll" (Persson 2018 s 66).

Högskoleverket (2008) preciserar skillnaden mellan begreppen forskningsbas och forskningsanknytning i samband med en redovisning av en utvärdering av lärarutbildningen som genomfördes året innan. I rapporten skriver man om varför man väljer att lämna användningen av begreppet forskningsanknytning:

Skälet är att det leder till en vanlig tankefigur inom lärarutbildningen, nämligen att forskningen från sidan ska knyta an till eller hängas på den 'egentliga' lärarutbildningen. Risken är att forskningen blir ett sidoställt komplement istället för en grundläggande förutsättning. Forskningen uppfattas då förbättra utbildningen, inte lägga grunden för den. Med ordets makt över tanken är det därför mycket angeläget att finna andra uttryck. De bör ligga i linje med tanken att all undervisning bör ta sin utgångspunkt i relevant forskning (Högskoleverket 2008, s 23).

Mot bakgrund av att kvalitet i utbildningen ses som avhängig utbildningens grund i forskning blir det, enligt Högskoleverket (2008), således viktigt att undvika en förståelse som handlar om att forskningen är "ett sidoställt komplement istället för en grundläggande förutsättning" (s 23). Man landar i att använda begreppet forskningsbas, och man skriver om behov av "forskningsbaserings" då man resonerar om önskad utveckling och förbättring av lärarutbildningen.

Ninni Wahlström och Daniel Alvunger (2015) tar upp två olika aspekter av begreppet, forskningsbas, i en studie om inventering och analys av forskningsbaserings av lärarutbildningen. Utifrån Wahlström och Alvungers (2015) resonemang kan man urskilja två huvudsakliga aspekter, eller dimensioner, av begreppet. Den ena dimensionen är en resultatorienterad förståelse som handlar i vilken utsträckning och omfattning som studenter i lärarutbildningen ges kontakt med forskare och forskning. Det kan till exempel handla om hur stor andel av lärarna som bedriver egen forskning, och i vilken utsträckning forskningstexter ingår i kurslitteratur. Den andra dimensionen är processorienterad, vilket betyder att tonvikt läggs på att studenter ges möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt genom att till exempel samtala om forskningsproblem och att de ges möjlighet att självständigt ställa upp forskningsproblem. Här betonas också att lärmiljön inom utbildningen behöver vara sådan att den stimulerar studenternas nyfikenhet och upptäckarlust. Wahlström och Alvunger (2015) ställer upp fyra kriterier för sin undersökning av forskningsbas i lärarutbildning som kan sammanfattas i följande: De resultatorienterade kriterierna handlar om (1) att utbildningen grundas på vetenskaplig forskning och (2) att den bedrivs av forskningskompetenta lärare.

De processorienterade kriterierna handlar om (3) att utbildningen stimulerar de studerandes nyfikenhet och vilja till att lära sig mera inom ett ämnesområde, öppenhet för alternativa perspektiv samt (4) att utbildningen bedrivs i form av öppna och kritiska samtal.

En mer resultatorienterad syn på forskningsbas låg till grund för ett betänkande från Lärarutbildningskommittén i slutet av förra milleniet (SOU 1999:63). Betänkandet riktade kritik mot bristen på forskning och forskare med explicit riktning mot frågor som rör lärarpraktik och undervisning. Därför föreslogs att ett nytt vetenskapsområde, *utbildningsvetenskap*, skulle inrättas och knytas till lärarutbildningen. Inom detta område skulle forskning med koppling till lärarutbildning lättare kunna stimuleras genom riktade forskningsmedel. Etablerandet av utbildningsvetenskap skulle göra det "...möjligt att anslagstekniskt styra över 'öronmärkta' medel till forskning och forskarutbildning på lärarutbildningens och den pedagogiska yrkesverksamhetens område" (s 276). Även framväxten av forsknings- och forskarutbildningsområdet *pedagogiskt arbete* kan härledas till Lärarutbildningskommitténs betänkande (Askling 2006). Betänkandet efterföljdes av den så kallade HUT-utredningen vars syfte var att undersöka hur forskningsanknytning² i lärarutbildningen kan förbättras (SOU 2008:109, Bilaga 1, s 467).

Praktiknära forskning

Begreppen praxisnära och praktiknära skolforskning har funnits inom svensk skolpolicy och skolforskning under en längre tid, men sedan 2010-talet har det senare av dem blivit en etablerad del av språkbruket inom dessa fält (Carlgren 2005, Serder & Malmström 2020). Begreppet praktiknära forskning kom att hamna i förgrunden inom policyområdet i och med utredningen Praktiknära skolforskning i samverkan (PiS), som resulterade i betänkandet *Forska tillsammans* (SOU 2018:19). Utredningen syftade till att ta fram förslag för hur långsiktig samverkan mellan universitet, högskolor och skolhuvudmän kring praktiknära skolforskning kan skapas. Praktiknära forskning motiveras framför allt utifrån behov av att forskningsförankra praktisk verksamhet i skolan. Hänvisningar till forskningsbas i lärarutbildningen, som utgör intresseområdet för denna studie, förekommer i betänkandet, om än i begränsad mån. Det tas bland annat upp med hänvisning till en vision om lärarutbildningen som dåvarande SKL samt andra aktörer gav uttryck för. Denna vision handlar om att "Lärarutbildningen är tydligt forskningsbaserad och lärarstudenterna kommer väl rustade ut i ett yrkesliv som kännetecknas av ständigt

förbättrade resultat” (s 23). På ett annat ställe i betänkandet trycker man på akademins ansvar att *forskningsbasera* lärarutbildningarna (s 51).

Resonemanget som förs i policydokument och i utbildningsvetenskaplig forskning under 2000-talet gällande lärarutbildningens svaga forskningsbas och brist på praktikhäna forskning relaterar även till ett tidigare systemskifte inom svenskt utbildningsväsende, som bland annat skildras av Simon Sjölund (2024). Från att ha varit sammanhållet och starkt centraliserat inleddes en förändring av det svenska skolsystemet mot ett decentraliserat och marknadsanpassat under 1990-talet. I det här skiftet blev samverkan mellan skolforskning och skolpraktik ett viktigt verktyg för att dels upprätthålla ett visst mått av ordning i det starkt decentraliserade och marknadsiserade skolsystemet, dels för att stärka och utveckla undervisningspraktiken.

Att satsningar på praktikhäna forskning skulle bidra till att stärka forskningsbasen i lärarutbildningarna är en tanke som även uttrycks i propositionen *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft* (Prop. 2016/17:50). I den föreslås en satsning på en försöksverksamhet för att: ”...pröva och utveckla modeller som kan stärka den praktikhäna forskningen och som kan lägga grunden till robusta strukturer för samverkan mellan de som är verksamma i skolväsendet och på universitet och högskolor” (Prop. 2016/17:50, s 105). ULF, som denna satsning kom att kallas, hämtar inspiration från de så kallade ALF-avtalen inom hälso- och sjukvården och syftar till att utveckla, pröva och etablera hållbara samverkansmodeller mellan akademi och skola vad gäller forskning, skolverksamhet och lärarutbildning (ULF-avtal, 2024). Inom ULF förstås den praktikhäna forskningen i stor utsträckning som samverkan mellan skola/förskola och lärosäte i syfte att främja den vetenskapliga grunden och det vetenskapliga förhållningssättet i skolan. Även en sammanvävning av teori och praktik för att stärka lärarutbildningen lyfts fram inom ULF, ”...dels genom en mer relevant kunskapsbas, och dels genom ökade möjligheter för studenter att vara del av skolans forskning- och utvecklingsmiljöer” (ULF-avtal, 2024).

En bärande och återkommande idé inom ULF är att praktikhäna forskning i samverkan ska präglas av jämlikhet: ”En viktig skillnad från stora delar av tidigare samverkan är att ULF ska präglas av jämlika villkor mellan skola och akademi” (ULF-avtal 2024). I underlaget till avtalet för 2025–2034 betonas praktikhäna forskning i *samverkan*. Att samverkan betonas som tillägg till praktikhäna forskning innebär, enligt underlaget:

...forskning som utgår från skolprofessionernas behov av ny kunskap i förhållande till befintligt forskningsläge såväl nationellt som internationellt för att utveckla och förbättra verksamheterna i skolväsendet och för lärar- och förskollärarytbildningarna. I denna forskning samverkar yrkesverksamma från lärosäten och skolhuvudmän i hela forskningsprocessen, från initiering till genomförande och redovisning av resultat (Underlag till nationellt ULF-avtal 2025-2034, s 2).

Ovanstående utvecklingar kan också relateras till samtida internationella trender mot ökat fokus på undervisningspraktik inom lärarutbildningen. Exempelvis skriver Sandra Jederud (2022) om en "practice turn" på internationell nivå, som växer fram under 2000-talet. Denna svängning i riktning mot "det praktiska" tar utgångspunkt i det som brukar beskrivas som gapet mellan teori och praktik och där just de praktiska aspekterna av lärares yrkeskunnande ofta hamnar i skuggan. Att en utbildning förskjuts mot mer och tydligare inslag av yrkespraktik genom olika reformer kan alltså förstås som en av flera aspekter av practice turn inom lärarutbildningen. Detta skifte mot starkare fokus på forskning om yrkespraktiken har också kommit till uttryck på olika sätt i Sverige och i andra länder. Exempelvis i Finland har practice turn-trenden inom lärarutbildningar kommit till uttryck genom att övningsskolor deltar i den forskning som bedrivs av lärarutbildande lärosäten, ett skeende som blivit allt vanligare även i Sverige (Jederud 2022, Jegstad m fl 2022).

I svensk utbildningsvetenskaplig debatt har både entusiasm och viss kritik gällande praktikhära forskning vuxit fram, det sistnämnda framför allt under det senaste decenniet. Margareta Serder och Martin Malmström (2020) har till exempel pekat på hur synen på praktikhära skolforskning ofta rymmer motstridiga förväntningar på hur den ska genomföras och vad den ska åstadkomma. Anders Persson (2020) i sin tur skriver att det i den praktikhära skolforskningen finns "en implicit kritik mot tidigare forskning som inte varit tillräckligt praktikhära eller inte praktikhära på rätt sätt" (s 151). Trots detta tycks det åtminstone råda ett visst mått av konsensus kring den potential som praktikhära forskning har för att bidra till stärkt kvalitet i skolpraktik och i lärarutbildning (Wedin 2020, Persson 2020, Olsson & Brunner Cederlund 2020, Nihlfors 2020, Jarl & Taube 2020). Skolforskningsinstitutet (2019) skriver också att det finns en stor enighet om att "behovet är stort av att stärka den utbildningsvetenskapliga forskningen i allmänhet, och den praktikhära skolforskningen i synnerhet" (s 5) för att stärka såväl lärarprofessionens som lärarutbildningens vetenskapliga grund.

Malin Benerdal och Anna-Karin Westman (2023) har undersökt huruvida en hållbar infrastruktur för samverkansmodeller vuxit fram under de senaste åren, något som varit ett av ULF-verksamhetens huvudmål (ULF-avtal 2024). De belyser i sin studie hur representanter för lärosäten verksamma i ULF ser på sina lärosätes arbete med organisation av samverkan och uppbyggande av denna organisation samt verksamhet i riktning mot skolhuvudmän. En likhet mellan Benerdal och Westmans (2023) och den föreliggande studien är att båda diskuterar hur nationella intentioner och riktlinjer påverkar lärosätenas organisation för samverkan och praktikinära forskning. Dock är Benerdal och Westmans (2023) fokus riktad mot strukturella aspekter och element som påverkar organisation för samverkan mellan lärosäten och skolhuvudmän, medan vår studie fokuserar på hur nationell policy om praktikinära skolforskning som medel för att stärka lärarutbildningens forskningsbas kommer till uttryck i lokala diskurser på lärosätetsnivå.

Vår litteratursökning visar på en brist vad det gäller diskursanalytiska studier som fokuserar på praktikinära forskning. Bland undantagen lyfter vi här två studier som utgår ifrån (delvis) liknande material och metodologi som vår. Malin Kronqvist Håård (2021) fokuserar på den nationella skolförbättringssatsningen Samverkan för bästa skola (SBS) och policydiskurser som ramar in densamma. Hon lyfter ett diskursanalytiskt begrepp, *governmentality*, styrningsmentalitet (Foucault 2008), som centralt för att kunna förstå de subtila och ”mjuka” processer som kollektivt styr subjektets tankar och beteenden i vissa bestämda riktningar. En dominerande policydiskurs, till exempel om hur forskning i samverkan ska stärka den vetenskapliga grunden i lärarutbildningar, bidrar till en styrningsmentalitet där samverkan ses som en ”nödvändig arbetsform” (Danermark & Kullberg 1999, s 9). Lokala samverkanssatsningar undersöks av Sjölund (2023, 2024) som anammar en diskursanalytisk approach i sin analys av videoinspelade interaktioner mellan forskare och praktiker i ett storskaligt (>300 deltagare) samverkansprojekt inom förskolefältet. Den samverkansform som undersöks benämns i studien ”research-practice partnership” och det som analyseras är forskares och praktikers positioneringar samt hur dessa positioneringar och diskurser förhandlas inom ramen för samverkan.

Studiens teoretiska ram: diskursbegreppet och makt

De teoretiska utgångspunkterna för studien utgörs av två närliggande begrepp: diskurs och makt. Både diskurs och makt är centrala företeelser i Michel Foucaults (1972) förståelse av världen, där kunskap inte bara ses som en avspeglning av verkligheten, utan även som en diskursiv konstruktion där olika kunskapsregimer anger vad som är sant och vad som är falskt. Foucaults diskursbegrepp har tolkats vidare av bland andra Stuart Hall (1992) som beskriver diskurs som följer:

A discourse is a group of statements which provide a language for talking about – i.e. a way of representing – a particular kind of knowledge about a topic. When statements about a topic are made within a particular discourse, the discourse makes it possible to construct the topic in a certain way. It also limits the other ways in which a topic can be constructed (s 291).

Diskursanalys i sin enklaste form kan ses som ett teoretiskt perspektiv och en metod för att nå kunskap om hur något i samhället konstrueras genom språkanvändning. Utifrån en socialkonstruktionistisk världsbild fungerar den dessutom som ett verktyg som hjälper oss att förstå hur kunskap och ideologier konstrueras samt hur till exempel makt fungerar i vardagen.

Mot bakgrund av studiens syfte ses diskursbegreppet här som ett analytiskt redskap för att ta reda på hur praktknära skolforskning uppfattas som medel för att stärka lärarutbildningens svaga forskningsbas samt hur detta kommer till uttryck i lokala diskurser vid ett lärosäte.

För foucauldianska diskursanalyser är det typiskt med fokus på analys av de institutioner och kunskapsfält som formar samhället, såsom universitet och universitetsutbildningar. Relationen mellan makt och kunskap är central; ibland talas det om diskursens sanningseffekter (Foucault 1977, Hall 2001, s 7, Wiggins 2009). Hur individer inom sådana institutioner talar och skriver om världen, till exempel om forskningsbaserad lärarutbildning eller om praktknära forskning, påverkar hur andra människor ser på dessa fenomen och agerar i förhållande till dem. Diskursbegreppet omfattar således inte bara en samling språkliga utsagor, utan även ett intresse för hur diskurser omsätts i praktiken samt vilka institutionella arrangemang som vuxit fram kring dem. Vidare bygger en foucauldiansk diskursanalys på att man dels studerar texter – i vid bemärkelse – samt språkliga utsagor och yttranden i dem, dels tar hänsyn till de sociala praktiker som

producerar, sprider och legitimerar de texter som studeras (Svensson 2019, s 48). Följaktligen kan inte kunskap, möjligheten att artikulera en diskurs och individers särskilda status i olika organisationer skiljas från varandra (Nilsson 2008, s 54–55).

Ett sätt att se på makt i diskursanalytisk forskning är att betrakta den som vägvisare, och inte nödvändigtvis knuten till individ. Makt pekar istället ut riktningen för människors handlande. Mikael Quennerstedt (2008) skriver med hänvisning till Danaher m fl (2000) att makt är ”inget någon har eller använder, utan snarast en effekt av olika diskurser eller tidigare handlingar som styr oss, påverkar oss och möjliggör för oss att handla på specifika sätt.” (s 105). I den föreliggande studien ses ett antal aktörer som viktiga (åter)skapare och bärare av de idéer om praktisk forskning och forskningsbaserad av lärarutbildning vi vill undersöka. Således blir det rimligt att uppmärksamma språkhandlingar i policydokument och i dessa aktörers tal samt resonera kring de kunskaps- och makteffekter de får (Svensson 2019, s 51). På detta vis blir det möjligt att undersöka hur kunskap, sanning och makt kommer till uttryck i diskursen.

Undersökningsdesign och fokus

Vår undersökning är designad som en fallstudie. Till fallstudiens styrka hör möjligheter att använda olika empiriska material för att studera komplexa processer och deras bakomliggande orsaker på en detaljerad nivå. En svaghet som brukar anföras är att generaliserbarheten av fallstudiens resultat begränsas på grund av dess kontextbundenhet (Denscombe 2018, Merriam 2006). Vi gör inga anspråk på att generalisera, men menar samtidigt att den föreliggande studien ger en inblick i processer som omgärdar transformering och realisering av policydiskurser inom högre utbildning som är av bredare intresse.

På det lärosäte som vår undersökning fokuserar på har samverkan en central roll för hur man profilerat sig. På lärosätets hemsida beskrivs samverkan som en självklar del i både utbildning och forskning. Även inom lärarutbildning och utbildningsvetenskaplig forskning har samverkan med det omgivande samhället intagit en alltmer central roll under de senaste två decennierna. I början av 2010-talet omvandlades det dåvarande regionala utvecklingscentret till ett särskilt centrum med syftet att stärka den organisatoriska inbäddningen av samverkan mellan lärarutbildning, skolforskning och omgivande samhälle. I målbeskrivningen för centret nämns bland annat att det ska verka för att stärka forskningsbasen i lärarutbildningen.

Ytterligare två steg togs under 2010-talet i den fortsatta utvecklingen av organisationen för samverkan mellan lärarutbildning, skolforskning och omgivande samhälle. Det första av dessa är lärosätets anslutning till den nationella satsningen på en försöksverksamhet med övnings-skolor och -förskolor år 2015 (Utbildningsdepartementet 2013), något som sedermera permanentats. Fyra år senare, 2019, anslöt man sig till ULF (ULF-avtal 2024). Vid lärosätet som denna studie fokuserar på har båda dessa satsningar inneburit ett utökat intresse för praktikknära forskning i samverkan mellan skolhuvudmän och lärosäte, bland annat med syftet att stärka lärarutbildningens forskningsbas. En del i detta utökade intresse omsattes i form av lokala utlysningar för forskningsmedel för praktikknära skolforskning i samverkan under åren 2015–2019. Dessa utlysningar utgör avstamp för vår studie. Under utlysningsprocesserna möjliggjordes ett flertal FoU-projekt med ett tidsomfång på 1–2,5 år. I de tre utlysningarna är ett av flera mål att bidra till förstärkt forskningsbas i lärarutbildningar.

Material och metod

I studien görs en analys av två olika sorters diskursiva material. I följande beskrivs först urval av de material som samlats in, skapats och analyserats, efterföljt av beskrivning av de analysmetoder som använts.

Ena delen av det analyserade materialet består av texter som på olika sätt hör ihop med de diskursiva processer som utgör studiens problemområde. Dessa texter kan betraktas som lokala policydokument. Följande texter analyseras:

- Tre lärosätessammansatta strategidokument för forskning och utbildning samt samverkan för åren 2013–2022
- Lokalt avtal och plan för försöksverksamhet ULF för lärosätet i fråga, 2018–2021, i fortsättningen kallade "ULF-avtalet" samt "ULF-planen"
- Lokala utlysningsskildringar för forskning och utveckling i samverkan i samband med tre utlysningar under åren 2015–2019

Utmärkande för dessa lokala dokument är att de är främst avsedda för internt bruk, och har bäring för handlingar som förväntas ske i samverkan med externa aktörer. Urval av texter har skett i en process där gallring gjorts utifrån kriterierna tid, relevans och tillgång. Exempelvis har endast lärosätessammansatta policydokument som gällt för perioden då de undersökta utlysningarna ägde rum, använts. Alla

lokala dokument är diarieförda och därmed offentliga. Dock har vi valt att inte inkludera dem i vår referenslista för att inte röja lärosätet och i vissa fall dokumentförfattarnas identitet.

Andra delen av det analyserade materialet utgörs av talad text; intervjuer med sex personer verksamma i beslutsfattande eller faciliterande positioner vid lärosätets lärarutbildning. I linje med diskursanalysens målsättningar som bland annat berör aspekter av styrning och makt var ett urvalskriterium att informanterna skulle i) representera den styrande organisatoriska nivån på institutionen och ii) ha varit inblandade i processer att utforma utlysningar för FoU i samverkan. De sex informanterna representerar institutionsledning, vetenskaplig ledning samt institutionens samverkansplattform för skola och lärarutbildning. Det bör noteras att informanterna inte utgjorde någon sammanhållen styrgrupp för någon av utlysningarna.

Intervjuerna genomfördes digitalt via ett videokonferensverktyg under en 6-veckorsperiod. De spelades in och deras längd varierade från 50 till 75 minuter. En intervjuguide användes och vid genomförandet medverkade båda forskarna. Intervjuerna fokuserade på utlysningsprocesser för projekt inom praktknära forskning och behandlade flera teman, däribland informanternas syn på praktknära forskning och samverkan, utlysningarnas roll i stärkandet av samverkan mellan lärarutbildningar och övningsskolor samt informanternas roll i utlysningsprocesser. Intervjuerna transkriberades och ett initialt kodschema skapades genom att vi bröt ut utsagor ur intervjumaterialet som svarade mot studiens syfte och frågeställningar. Dessa utsagor kodades därefter och sorterades i kategorier som relaterar till olika aspekter av det undersökta problemområdet. Vi har strävat efter att säkerställa de tolkningar som därefter gjordes genom inbördes validering, i en repetitiv process som i stor utsträckning liknar en hermeneutisk tolkningsprocess (Bryman 2018).

Studien hanterar inte känsliga personuppgifter och har därför inte etikprövats. Däremot har etiska överväganden gjorts i studiens samtliga steg, bland annat genom att informanterna informerats om studiens syfte och skriftligt samtycke till att frivilligt medverka i den inhämtats. Material som skapats har anonymiserats och förvarats bakom lösenordsskydd. Informanterna har också informerats om att resultat från studien kommer att publiceras i vetenskaplig tidskrift.

I nästa steg tog vi stöd av diskursanalytisk litteratur (Börjesson 2003, Svensson 2019) för att komma vidare i bearbetning och analys av både policydokument och intervjumaterial. Med ett intresse för världen som (re)konstruerad av språk och för språkanvändning som en social praktik, var det intressant för oss att undersöka i) vilka verkligheter och sanningar text och tal är med om att skapa samt ii)

hur detta skapande går till. Här hämtade vi inspiration från Svenssons (2019, s 81) fyra typer av diskursanalytiska frågekategorier, varav tre varit särskilt intressanta för oss. Det handlar om frågor om *representation, konstruktion av kunskap och fakta* samt om *makt*.

Syftet med representationsfrågor är att stärka den analytiska blicken och låsa fast den vid den text man studerar för att kunna fånga nyanser och detaljer i texten. I sin enkelhet kan en representationsfråga lyda "Hur beskrivs X?", eller mer specifikt i vår studie: *Hur beskrivs den praktikhära forskningen som en lösning på lärarutbildningens svaga forskningsbas?* Dessa deskriptiva och tolkande frågor ställer vi till lokala policydokument.

Frågor om konstruktion av kunskap och fakta handlar om att förstå hur "fakticitet, objektivitet och sanning" produceras genom aktörers språkbruk i olika sammanhang (Svensson 2019, s 90). Här riktar vi blicken mot både policydokumenten och intervjumaterialet genom att ställa frågan: *Hur konstrueras kunskap och sanning om praktikhära forskning och forskningsbaseri i lärarutbildning?* Detta gör vi bland annat genom att visa på de förgivettaganden som framträder i informanternas utsagor liksom i policytexterna.

Vårt tredje intresseområde handlar om att synliggöra sanningskapandets konsekvenser och relation till makt (Svensson 2019, s 94). I vår studie har vi valt att fokusera på hur makt kommer till uttryck genom informanternas språkanvändning och i relation till de institutionella roller de hade under tiden utlysningarna genomfördes. Vår analys utgår ifrån följande fråga: *Vilka maktpositioner och -relationer skapas och reproduceras i språkhandlingar som berör praktikhära forskning och lärarutbildningens forskningsbas?*

Resultat och analys

Resultat- och analysavsnittet är uppdelat i tre delar. I den första delen presenteras analyser av utvalda lokala policydokument. Här tecknas en bild av hur den lokala diskursen samspelar med nationell policy. Den andra delen utgörs av en analys av kunskaps- och sanningskonstruktion som träder fram i policydokumenten och i informanternas utsagor. Den tredje delen handlar om skapande och reproduktion av maktpositioner och -relationer i informanternas språkbruk när de talar om lokala utlysningar av medel för praktikhära skolforskning.

Praktiknära forskning som medel för att stärka lärarutbildningens svaga forskningsbas

I inledningen har vi tecknat en bild av en nationell policy som berör dels lärarutbildningens förmodat svaga forskningsbas, dels den praktiknära forskningen som ett medel för att råda bot på detta problem. I de lokala policydokument som ingår i vår empiriska analys träder diskurser om praktiknära forskning som medel för att stärka lärarutbildningens forskningsbas fram, och samspelar med element i den nationella policyn.

I lärosätessgemensamma lokala strategidokument tas starkt forskningsbas upp som en av tre delar i en övergripande strategimodell. I dokumenteten reproduceras den nationella policyn genom betoningar på det man kallar *samproducerad*³ forskning. I ett av dessa policydokument öppnar man upp för lokala satsningar i syfte att stärka just denna typ av forskning:

Med regionala aktörer ska ett flertal samproducerade forsknings- och utvecklingsprojekt vidareutvecklas av relevans för såväl utbildningens och forskningens kvalitet som det omgivande samhällets behov (Lärosätessgemensam policy 1, s 13).

Synen på samverkan som metod för att stärka utbildningens kvalitet kan också spåras i de policydokument som undersökts och som relaterar direkt till lokala utlysningar för FoU inom lärarutbildningen. Åren 2015–2019 gjordes tre utlysningar av medel för forsknings- och utvecklingsprojekt i samverkan med skolhuvudmän, vid lärosätets värdinstitution för lärarutbildning. I utlysningensdokumenten för de två första utlysningarna uttrycks starkt forskningsbas i lärarutbildningen som ett explicit syfte i utlysningen. De forskningsprojekt som erhöll medel skulle därutöver bidra till att främja kompetensutveckling och verksamhetsutveckling vid övningsförskolor och -skolor, samt generellt bidra till starkt samverkan mellan lärosätet och skolhuvudmän (Lokala dokument för utlysning av forskningsmedel för praktiknära skolforskning 1 och 2). Den praktiknära forskningens roll för att stärka forskningsbas i lärarutbildningarna nämns inte explicit i utlysningstexten i den tredje utlysningssamlingen. Däremot lyfts studenters deltagande i forskning fram som ett önskvärt mål. I ansökan uppmanas också forskare att beskriva hur resultat från projektet skulle kommuniceras inom lärarprogrammen (Lokalt dokument för utlysning av forskningsmedel för praktiknära skolforskning 3). Dessa tre utlysningar för praktiknära forskning i samverkan kom att utgöra utgångspunkt för lärosätets fortsatta arbete med den nationella

försöksverksamheten ULF från 2018 och framåt. I och med anslutningen till ULF samma år togs ytterligare två inriktningsgivande lokala policydokument för praktiktäna skolforskning fram. Dessa kallar vi för "ULF-avtalet" och "ULF-planen".

I ULF-avtalet specificeras åtaganden som ingår i lärosätets arbete med ULF. I samband med dessa åtaganden beskriver man sin syn på samverkan och praktiktäna forskning samt det, som i det nationella ULF-arbetet, kallas "den symmetriska och komplementära ansatsen" (ULF-avtalet, s 5), en nationell policyformulering som härmed etableras lokalt. Om synen på praktiktäna forskning, skriver man, i enlighet med den lärosätetsgemensamma policyns språkbruk: "praktiktäna forskning innebär för [lärosätet] sk. samproducerad forskning" (s 5). Denna samproducerade forskning karaktäriseras av att: "behovet ägs av huvudmannen medan forskningsfrågorna formuleras gemensamt" (s 5). Samtidigt betonar man att den praktiktäna forskningen vid lärosätet har ett *avnämarbejakande perspektiv*. Som avnämare inkluderas skolhuvudmän, men också lärarutbildningen. Den praktiktäna forskningen ska med andra ord stärka relationerna mellan parterna samt vara till nytta för skolutveckling utifrån skolhuvudmännens perspektiv och för lärarutbildningen.

Att stärka relationen mellan skolforskning och lärarutbildning ska ses i ljuset av att [lärosätet] i sin plan vill arbeta med långsiktiga och funktionella strukturer för praktiktäna forskning, låta avnämarens behov styra probleminventering och forskningsfrågor samt stärka lärarutbildningen (ULF-planen, s 2).

Den hållning som uttrycks ovan knyter an till den nationella policyns bärande princip om praktiktäna forskning som symmetrisk och komplementär. I det lokala ULF-avtalet beskrivs detta som en ansats som bygger på likvärdighet mellan parterna, att kompetenser och engagemang som kompletterar varandra tas tillvara (ULF-avtalet, s 3).

I lokala ULF-dokument framträder alltså en diskurs som delvis bygger på den nationella policyn men som ytterligare förstärker relationen mellan praktiktäna forskning och stärkt forskningsbas i lärarutbildningen. Här sker också en konkretisering av den praktiktäna skolforskningens inriktning inom lärosätets arbete med ULF. Därtill framhålls bland annat forskning om *undervisningspraktiker*, inom ramen för VFU (verksamhetsförlagd utbildning), som kan bidra till att "...utveckla kompetenser, rutiner och verktyg som stödjer lärare och lärarstudenter att planera och genomföra effektiva undervisningspraktiker..." (ULF-planen, s 3).

Ett ytterligare område för ULF-arbetet beskrivs handla om att utveckla *metaperspektiv* på samverkansmodeller för praktiktäna skolforskning (ULF-planen, s 2). Här pekar man på att man vill begreppsliiggöra och systematisera forskning om modeller för samverkan mellan forskning och skolpraktik som kan ge kvalitet i ”praktikutvecklande och praktiktäna forskningsaktiviteter” (s 5). Detta område, skriver man, ”utgör ett övergripande grepp på samverkansmodeller för praktiktäna skolforskning” (s 5). Längre fram i planen refereras till detta som *forskning om praktiktäna forskning* vilket motiveras som ett viktigt bidrag för det nationella ULF-arbetet. Vår tolkning är att detta också ses som ett centralt medel för att nå uppsatta mål som uttrycks i det, för den nationella policyn, tongivande betänkandet Forska tillsammans (SOU 2018:19):

Eftersom olika lärosäten går in i samarbetet på olika premisser och med individuellt formulerade mål blir det intressant att se hur helheten/samverkan kan hållas ihop. På det nationella planet anser [lärosätet] att vi gemensamt behöver bidra till forskning om forskning om praktiktäna skolforskning i samverkan. Formuleringen kan tyckas märklig men är korrekt. Om vi ska nå dit SOU 2018:19 visar måste målet nationellt vara att utveckla kunskap om hur vi kan göra det (ULF-planen, s 7).

Genom att skriva ”lärosäten går in i [ULF-]samarbetet på olika premisser och med individuellt formulerade mål” säger man samtidigt, implicit, att arbetet med ULF nationellt är diversifierat och saknar sammanhållning, men att det ”kan hållas ihop” genom fokus på ”forskning om forskning om praktiktäna skolforskning”.

Konstruktioner av kunskap och sanning om praktiktäna forskning och forskningsbaseriing i lärarutbildning

En diskursanalytisk utgångspunkt är att kunskap och sanning är effekter av ett visst, etablerat sätt att beskriva världen (Svensson 2019, s 90). En slags sanningskonstruktion gällande relationen mellan den praktiktäna forskningen och lärarutbildningen identifieras i en utsaga i intervjumaterialet: ”Det är ju någonstans *sälvklart* tänker jag att forskningen är vad som säkrar kvaliteten i utbildningen. Det är ju liksom *anledningen* till att vi bedriver forskning.” samt vidare: ”Vi forskar ju inte för forskandets eget skull utan vi forskar för att vi sen [...] ska kunna utbilda.” Här kopplas alltså forskning och utbildning samman som två oskiljbara delar. Även i lokal formell policy slås det fast att kvalitet i lärosätets utbildningar är avhängigt samverkan med

omgivande samhälle. Man skriver bland annat följande: "Samverkan är för oss en *metod* att använda för att utveckla och bedriva utbildning och forskning av hög kvalitet" (Lärosättesgemensam policy 3).

I våra analyser av intervjumaterialet ser vi tydligt hur den nationella policyn återskapas och utvecklas diskursivt på lokal nivå både i lokala policydokument och i informanternas utsagor. Även kopplingen mellan lokal policy och informanternas språkbruk blir synlig i följande: "där nischade vi ju oss som lärosäte väldigt tydligt [...] eftersom den forskning som bedrivs ska vara samproducerad [...] och det är ju inte självklart i all forskning som bedrivs." Att "få ihop forskningsmiljöer" och göra dem tvärvetenskapliga och samverkande anges som en stark motivering till utlysningar för praktiktäna skolforskning och får också stöd i lokala policydokument. På lärosätetsnivå uttrycks nämligen en målsättning att bli "det ledande lärosätet i Sverige för excellent samproduktion med olika samhällsaktörer" (Lärosättesgemensam policy 1, s 3), ett mål som motiveras med lärosätets långa tradition av samverkan som man menar genererat "en unik erfarenhet och hög kompetens" (s 3).

Informanterna lyfter vikten av att projekt som genomförs med hjälp av lokalt utlysta medel skulle "gynna både oss och vårt forskningsområde, men också kommunerna och deras utvecklingsbehov". I policydokumentens retorik sträcker sig detta nyttotänkande både utåt i riktning mot det omgivande samhället och inåt mot den egna verksamheten. Detta syns bland annat i betoning av den symmetriska och komplementära ansatsen, det man lokalt kallar för det *avnäm-
arbejakande* perspektivet. I informanternas utsagor fördjupas detta nyttotänkande beträffande nytta för lärarutbildning i samband med utlysningarna: "projekten ska bidra till lärarutbildningen och utvecklingen utav den". Även följande betonar den praktiktäna forskningens potential för att stärka lärarutbildningen: "Vi skulle göra saker som hjälper oss att bygga upp saker som har hög relevans [...] liksom vår forskningsbas och lärarutbildning."

Att praktiktäna forskning bidrar till att stärka lärarutbildningens forskningsbas är ett förgivettagande som framträder i intervjumaterialet. Informanterna redogör på flera sätt för hur detta kan ske. Den praktiktäna forskningens förstärkande bidrag antas stärka dels resultatorienterade delar, dels processorienterade delar av lärarutbildningens forskningsbas. Till den första kategorin räknar vi in hur det som forskningen utmynnar i, exempelvis i form av vetenskapliga artiklar, eller den enskilde forskarens/lärarens erfarenhet, kan förankras i lärarutbildningen. Detta illustreras i följande citat: "Man kan faktiskt ha en egenproducerad artikel med problem som rör svensk skola i precis det här sammanhanget som [...] vi utbildar

lärarna inom” och ”forskarna kan presentera intressanta resultat, problem från praktikerna som man levandegör sin undervisning på ett annat sätt med genom forskning man bedriver tillsammans med huvudmännen”. Den nationella policyns intentioner blir således gestaltade i produkter och erfarenheter som forskaren tar med sig ”rätt in mot lärarutbildningen”, som en av informanterna uttrycker det. Samtidigt konstateras att forskningsbaserad av processkaraktär i de praktisknära forskningsprojekten inte fungerat fullt ut, vilket gäller exempelvis involverande av studenter i praktisknära forskning genom självständiga arbeten. Detta antyder också att förväntade effekter på lärarutbildningen delvis uteblivit eller kan vara okända för beslutsfattare och faciliterare vi intervjuat.

Ett tema som aktiveras när vi undersöker konstruktion av sanning och fakta i intervjumaterialet är utmaningar och brister i förankrande av praktisknära skolforskning i lärarutbildning: ”Synen på vad samverkan är varierar ju också [...] mellan hela vetenskapliga miljöer eller om det snarare är mellan enskilda forskare [...] det är flera som liksom ligger lite steget före med där medan andra... ja men man har olika syn på det”. Olika sanningar förefaller alltså existera hos olika aktörer. En annan sanning konstrueras genom att en informant beskriver en starkt bristfällig strategisk och strukturell förankring av praktisknära forskning i lärarutbildning på lärosätet just eftersom det som sker är personbundet: ”jag ser inte att det finns koppling till den strategiska utvecklingen av programmen” samt ”på programnivå det finns liksom inte någon sån diskussion whatsoever”. En motsatt sanning konstrueras genom att en annan informant menar att ”vi har ju ganska mycket” då ”folk har skrivit, folk har tänkt, vi har gjort många projekt, det finns antologin och rapporter och dessutom har vi en [FoU-]verksamhet nu” som man dessutom har ”jobbat stenhårt på att få igång”. Citaten illustrerar en slags diskursiv kamp om sanning om praktisknära forskning och på vilket sätt den bidragit till utveckling av lärarutbildningens forskningsbas.

Förgivettagandet om att praktisknära forskning leder till stärkt forskningsbas i lärarutbildningen utmanas dock av erfarenheter som informanter ger uttryck för. Detta gäller framför allt brist på systematik och stödjande strukturer. Som svar på frågan om huruvida praktisknära FoU-projekt bidragit till lärarutbildningarna säger en av informanterna: ”Ja, jag vill ju gärna tro det. Jag har inga sådana här konkreta bevis på att ja, i den här kursen så har forskningen utifrån det här projektet bidragit, men jag tror ju. Men då tror jag också att det blir på personnivå, inte på en strukturell nivå.” Denna förmodade avsaknad av strukturell förankring och forskares/lärarutbildares sätt att förhålla sig till sina olika roller bidrar också till att konstruera en

föreställning om varför man inte riktigt nått fram i policydokumentens ambitioner att forskningsbasera lärarutbildningen med hjälp av praktikhära forskning. Det finns således ett glapp mellan policy och styrning samt realisering av dessa diskursiva ideal.

Skapande och reproduktion av maktpositioner och -relationer

Relationen mellan språk och makt är en central fråga i många diskursanalyser, så även i denna studie, då många av de sanningsanspråk som skildrats i föregående avsnitt kan relateras till makt som möjliggörande och begränsande för handling. I detta avsnitt kopplar vi samman informanternas språkhandlingar med de maktrelationer de bidrar till att (re)producera eller omforma i förhållande till praktikhära forskning som ett medel att stärka lärarutbildningens forskningsbas.

Ett vanligt sätt att påverka maktrelationer är att tillskriva sig själv eller andra olika positioner i institutionella processer. Dessa positioner kan enkelt betecknas som maktbärande (+) eller maktreducerade (-). I vårt material ser vi hur några av informanterna intar en tydlig maktbärande position samtidigt som de pekar ut riktning för andra att handla: "Ja det är klart att *jag var någon form av beslutsfattare*", eller "så *min vision* eller idé var att..." eller som i följande:

Det är ju alltid lätt att tillskriva sig själv, liksom att man har gjort saker eller nåt sånt där mer än vad andra gör. Men *jag tror jag är hjärnan bakom idén*, liksom att projekten ska inte bara var bra för en praktik och de forskarna, utan att det också komma liksom stärka...[lärarutbildningen].

En maktreducerad position illustreras å andra sidan av följande citat från en av informanterna som också hade en gränsgångarroll⁴ i samband med en av utlysningarna för praktikhära forskning:

Ja, alltså, vad har man för stöd i ryggen? Vad har man för mandat att göra olika saker? [...] frågan skulle jag egentligen [...] ställa tillbaka till mina uppdragsgivare, till ledningen. [...] Jag tycker det har varit jätteintressant och viktigt på alla sätt och roligt för mig. Men [rollen] har varit lite oklar och jag har känt mig ganska ensam.

Trots ovanstående exempel är språkbruket som betonar den enskilde aktörens position, till exempel genom användning av pronomen som "jag" eller "min" relativt ovanligt i vårt material. Snarare kan en

kollektiv maktposition, ett "vi" som agerar styrande, identifieras: "Jo, det är klart att det var ett gemensamt [beslut], alltså det skedde ju i samverkan"; och i följande: "...så att vi i någon bemärkelse har medel att styra vad som sker...". Det som framträder är att dessa maktpositioner innehåller olika slags "vi". Det ena vi:et är personer och funktioner som stått bakom utlysningarna, medan det andra vi:et förefaller representera ett större kollektiv som arbetar med lärarutbildningen eller med samverkan och forskningsbaserad utbildning på lärosätet.

Även om informanterna institutionellt sett uttalar sig utifrån sina beslutsfattande eller faciliterande positioner, erfär vi olikheter i hur deras positioner konstruerades diskursivt. En maktreducerad position kan kopplas till följande utsaga: "Nu är det ju min uppfattning som inte har tillträde till forskningsarenan... eller tillträde, jag får väl delta om jag vill, gå i miljöer av olika slag eller vara adjungerad in eller så". Denna informant betonar vid flera tillfällen de utmaningar som hen haft att kunna handla genom att påverka utlysningarna och den praktisknära forskningen som bedrivits som ett resultat av dem. Vidare positionerar en annan informant de aktörer som verkat i ledning och initiering av utlysningar för praktisknära forskning på följande sätt: "Det var ju XXX som fick göra själva jobbet men strategiskt var det ju jag och YYY som pratade om de här sakerna". Detta är ett exempel på en utsaga som betonar olikheter i aktörernas handlingsutrymme. Att hamna i en maktreducerad position kan innebära uteslutning från olika sammanhang, vilket också återspeglas i följande: "Det har varit lite svårt att uttala mig för vad var huvudsyftet från lärarutbildningens sida. För den dialogen var jag inte riktigt med i".

Informanterna återoppar sitt agerande i samband med utlysningarna som förankrade i både nationell och lokal policy, men lyfter samtidigt den bristfälliga interna strukturen och organiseringen som en utmaning för de effekter som önskats för lärarutbildningen: "Vi skulle ju kunna använda varandras kompetens mycket mer än vad vi gör [...] det behöver finnas system och organisation för det". Ett sätt att ta tillvara på varandras kompetens och därigenom bidra till stärkt forskningsbas inom lärarutbildningen skulle kunna vara att systematisera det utflöde/upptag av kunskap som praktisknära forskningsprojekt resulterar i, men även här skapas en bild av utmaningar för att peka ut riktning för andras handlande. En särskild utmaning är brister i uppföljning, vilket bland annat gör det oklart vilken nytta dessa praktisknära forskningsprojekt genererat för lärarutbildning.

Diskussion

Syftet med studien har varit att undersöka hur nationell policy om praktiktäna skolforskning som medel för att stärka lärarutbildningens forskningsbas kommer till uttryck i lokala diskurser på lärosätetsnivå. Detta har vi gjort genom analys av lokala policydokument och språkhandlingar i lokala beslutsfattaes tal vid ett lärosäte med lärarutbildning. Syftet har operationaliserats med hjälp av tre frågeställningar som fokuserar på i) vad som kännetecknar lokala diskurser om praktiktäna skolforskning som medel för att stärka lärarutbildningens forskningsbas, ii) hur kunskap och sanning om praktiktäna skolforskning och lärarutbildningens forskningsbas konstrueras i lärosätets lokala policydokument och i beslutsfattaes tal, samt iii) vilka maktrelationer skapas och reproduceras genom språkhandlingar som berör praktiktäna skolforskning och lärarutbildningens forskningsbas i lokala beslutsfattaes tal.

Under 2000-talet har en policy utvecklats kring praktiktäna forskning som ett sätt att stärka lärarutbildningens forskningsbas. Denna policy, och dess lokala tillämpning, har omgärdats av ett inkluderande och inbjudande språkbruk, vilket bidrar till ett slags sanningsanspråk om vad praktiktäna forskning bör vara (Svensson 2019). Vår analys visar att ord och uttryck som präglar den nationella har anammats även i lokal diskurs. Exempel på detta är "symmetriskt och komplementärt", "jämlika villkor" samt "jämlika och jämbördiga relationer". På den lokala lärosätetsnivån har användning av begrepp som "avnämarbejakande perspektiv" och "samproducerad forskning" ytterligare bidragit till att förstärka förståelsen av praktiktäna forskning som ett jämlikt förhållande mellan forskare och praktiker samt mellan skolhuvudmän och lärosäte (jfr Jarl & Taube 2020). Det är svårt att inte sympatisera med ett sådant anslag, för vem vill att forskning och kunskapsutveckling kring skolans praktik ska ske ojämlikt? Sannolikt bidrar också denna språkliga beklädnad i positiva och inkluderande ord till en syn på praktiktäna skolforskning som ofarlig, önskvärd och politiskt neutral både på lokal och nationell nivå (Jarl & Taube 2020, Serder & Malmström 2020).

Dock ser vi diskrepanser i det skenbart neutrala som omgärdar praktiktäna forskning. Våra analyser visar att diskursen om praktiktäna forskning och dess roll för att stärka forskningsbas i lärarutbildningen reproducerar och skapar nya maktrelationer på lokal nivå, något vi återkommer till nedan. Den politiska neutraliteten kan dessutom kontrasteras mot den bakomliggande nationella policyutvecklingen i svensk skolpolitik, präglad av marknadisering och decentralisering av svenska skolan, som givit upphov till att både nationellt och lokalt

fokus kommit att riktas mot praktikinära forskning. Den politiska konsensus som tycks råda kring praktikinära forskning kan relateras till Foucaults governmentality-begrepp och ses i ljuset av behovet att skapa en viss ordning i ett skolsystem där statens möjlighet till styrning minskat (Kronqvist Håård 2021, Sjölund 2024).

Vår studie visar också på framväxten av en rik flora av samverkansrelaterade begrepp i den lokala diskursen. Denna framväxt sker i relation till nationell policy, men går inte nödvändigtvis hand i hand. Medan man nationellt gått från praktikinära forskning till praxisnära forskning, för att slutligen landa i begreppet praktikinära (skol)forskning, har den lokala diskursen vi undersökt vandrat en delvis annan väg från samverkan via samproduktion till praktikinära (skol)forskning. Det lokala och nationella språkbruket utgår ifrån föreställningen att samverkan är en nödvändig arbetsform och dessa har närmat sig varandra över tid, och inte minst då lärosätet anslöt sig till ULF (Danermark & Kullberg 1999). Frågor som infinner sig här är vad som ska utgöra *den rätta praktikinärheten*, vad eller vem ska forskningen egentligen vara nära samt vad ska den användas till för (Persson 2020). Våra analyser av den lokala diskursen tyder på att ett viktigt användningsområde av praktikinära skolforskning är utveckling av lärarutbildningens forskningsbas, medan det nationella arbetet inom ULF har framför allt riktats mot lärarpraktiken och utveckling av vetenskaplig grund främst utifrån förskolors/skolors och praktikers behov.

De utmaningar som den praktikinära forskningen som en utvecklingsmotor för lärarutbildningen möter kan också knytas an till studiens resultat gällande vilka lokala sanningar som cirkulerar i diskursen. I den lokala kontexten har samverkan och samproducerad forskning sedan länge utgjort begrepp med en framskjuten plats vid det undersökta lärosätets profil. Praktikinära skolforskning har kommit att införlivas i ett lokalt organisatoriskt förgivettagande, som innebär att lärosätet anser sig ha en framskjuten position i utveckling av former för samverkan och samproducerad forskning. Detta blir synligt i bland annat hur lärarutbildningsinstitutionens valda inriktning och realisering av försöksverksamheten ULF riktar sig mot inte enbart praktikinära skolforskning, utan även (eller kanske framför allt) metametodologier i form av forskning om praktikinära skolforskning. Trots den här starka ambitionen och den diskursiva konstruktionen av en progressiv och ledande roll för att utveckla praktikinära skolforskning nationellt, ser vi en paradox i informanternas självkritiska beskrivningar av hur man misslyckats med att systematiskt sammankoppla den praktikinära skolforskningen med den egna lärarutbildningens utvecklingsbehov. Att arbeta med stärkt

forskningsbaserings av lärarutbildning inifrån och ut förefaller således inte vara så enkelt, trots goda avsikter och en stark självbild som ett samverkande lärosäte.

Sammantaget leder detta oss till frågan om vem som kan göra anspråk på sanning genom att dels bestämma inriktningen för den praktknära skolforskningen, dels se till att den kommer lärarutbildningen till nytta (Carlgren 2020, Svensson 2019). I detta fall är svaret: aktörerna som finns på beslutsfattande och -faciliterande positioner. Aktörernas formella makt är en sak, men i denna studie har vi framför allt intresserat oss för den diskursiva konstruktionen av maktrelationer som uppstår genom språkhandlingar (Nilsson 2008, Svensson 2019). Som vår analys visar, skapas våra informanternas maktpositioner diskursivt, men även genom de institutionella roller och funktioner de hade vid lärosätet under tiden utlysningar för praktknära forskning pågick.

När det gäller aktörers språkhandlingar i intervjumaterialet, spelar också våra handlingar som forskare roll. Genom att intervjua någon i sin (tidigare eller aktuella) beslutsfattar- eller faciliterarroll, positionerar vi också informanterna diskursivt. Detta har givit dem ett annat utrymme att uttala sig än exempelvis forskare, lärare eller andra aktörer som varit delaktiga i praktknära skolforskning men inte ingått i vår studie. Vår analys bör förstås utifrån denna avgränsning. I Foucaults anda bör det också noteras att våra informanter verkar inom en diskurs. Detta innebär att deras språkbruk bidrar till att reproducera den, i nationella policyn, bärande idén om förhållandet mellan praktknära skolforskning och forskningsbas i lärarutbildningen. Vi erfar även en parallellitet av språkhandlingar som bidrar till att positionera de aktörer vi intervjuat i både maktbärande och maktreducerade positioner i förhållande till realisering av nationella policyideal. Trots att den ovan beskrivna policyn ter sig stark lokalt i informanternas språkbruk, ger de samtidigt uttryck för maktlöshet i form av svårigheter och hinder när det kommer till att övergå från formulering till transformering och realisering av nationella och lokala policys. Hindren kan härledas exempelvis till upplevda svagheter i den interna samverkan, oklara roller, begränsat tillträde till olika arenor och sammanhang samt bristande stöd i organisationen. Därutöver är det möjligt att de diskurser som är internaliserade och förgivettagna hos aktörer vi intervjuat möter andra sanningar, motdiskurser och motstånd hos aktörer som verkar på lärarutbildningens och forskningens realiseringsarenor. Studiens resultat pekar i riktning mot detta och andra glapp mellan diskurser, aktörer och förhållningssätt till lärarutbildningens forskningsbas. Frågeställningar för framtida studier skulle därför kunna utgöras av hur andra aktörer – exempelvis forskare och lärarutbildare – tolkar och agerar inom ramen för

diskurser om lärarutbildning och praktikinära forskning, eller att man undersöker om och hur praktikinära forskningsprojekt de facto bidrar till forskningsbasen i lärarutbildningen.

Noter

1. ULF står för Utbildning, Lärande, Forskning och är en nationell försöksverksamhet i syfte att utveckla praktikinära forskning och modeller för samverkan inom skolforskningsområdet.
2. I direktivet, som ingår som bilaga till utredningen, används faktiskt begreppet "forskningsanknytning", men i själva utredningstexten använder utredaren begreppet "forskningsbas" och "vetenskaplig grund".
3. Samproducerad forskning kan sägas ingå i en bred flora av näraliggande begrepp till praktikinära forskning, och som återkommer inom forskning och policytexter.
4. Med gränsgångare avser man medlande uppdrag mellan två samverkande aktörer. Denna medling kan bestå av att koordinera, samordna och bygga nätverk mellan parterna (se t.ex Jakobsson 2022).

Referenser

- Asklings, Berit (2006): *Utbildningsvetenskap – ett vetenskapsområde tar form*. (Vetenskapsrådets rapportserie 2006:16). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Benerdal, Malin & Westman, Anna-Karin (2023): Organising for collaboration with schools: experiences from six Swedish universities. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1–13.
- Borg, Kajsa (2007): Akademisering. En väg till ökad professionalism i läraryrket? *Pedagogisk forskning i Sverige* 12(3), 211–226.
- Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Börjesson, Mats (2003): *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Carlgrén, Ingrid (2005): Praxisnära forskning – varför, vad och hur? I: *Forskning av denna världen II – om teorins roll i praxisnära forskning*, s 7–16. Stockholm: Vetenskapsrådet.

- Carlgren, Ingrid (2011): Forskning ja, men i vilket syfte och om vad? Om avsaknaden och behovet av en 'klinisk' mellanrumsforskning. I: *Lärare som praktiker och forskare. Om praxisnära forskningsmodeller*. Stockholm: Stiftelsen SAF i samarbete med Lärarförbundet.
- Danermark, Berth & Kullberg, Christian (1999): *Samverkan: Välfärdsstatens nya arbetsform*. Lund: Studentlitteratur.
- Denscombe, Martyn (2018): *Forskningshandboken. För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, Inger & Öhman Sandberg, Ann (2022): Praktikutvecklande forskning i samverkan – en inramning. I: Inger Eriksson & Ann Öhman Sandberg (red.) *Praktikutvecklande forskning mellan skola och akademi – utmaningar och möjligheter vid samverkan*, s 9–22. Lund: Nordic Academic Press.
- Foucault, Michel (1972): *The Archeology of Knowledge and Discourse on Language*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, Michel (1977): Revolutionary action: "Until Now", I: Donald F. Bouchard (red.) *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews by Michel Foucault*. New York: Cornell University Press.
- Foucault, Michel (2008): *Diskursernas kamp*. Texter i urval av Thomas Götselius & Ulf Olsson. Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Hall, Stuart (1992): The West and the rest: Discourse and power. I: Stuart Hall & Bram Gieben (red.), *Formation of Modernity*, s 275–331. Cambridge: Polity Press.
- Hall, Stuart (2001): Foucault: Power, knowledge and discourse. I: Margaret Wetherell, Stephanie Taylor & Simeon J. Yates, (red.) *Discourse Theory and Practice – A Reader*, s 72–81. London: Sage.
- Högskoleverket (2008): *Uppföljande utvärdering av lärarutbildningen*. (Rapport 2008:8 R) <https://gamla.uka.se/download/18.12f25798156a345894e29f3/1487841883494/0808R.pdf>
- Jakobsson, Max (2022): Samverkan i gränzonen mellan skola och akademi. I: Annaliina Gynne, Max Jakobsson & Johannes Rytzler (red.) *Utbildningsvetenskapliga perspektiv på samverkan*, s 41–68. Stockholm: Liber.
- Jarl, Maria & Taube, Magdalena (2020): Organiserade partnerskap i lärarutbildning lägger grunden för praktikinära forskning. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 25(4), 90–94.

- Jederud, Sandra (2022): *New Manifestations of the Practice-Theory Dilemma – Consequences of “the Practice Turn” in Teacher Education*. Doktorsavhandling. Eskilstuna: Mälardalens universitet.
- Jegstad, Kirsti Marie; Fiskum, Tove Anita; Aspfors, Jessica & Eklund, Gunilla (2022): Dichotomous and multifaceted: Teacher educators’ understanding of professional knowledge in research-based teacher education, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(6), 1005–1019.
- Kronqvist Håård, Malin (2021): Styrning genom samverkan? – En textanalys av dominerande diskurser i en statlig skolförbättringssatsning. *Pedagogisk forskning i Sverige* 26 (1), 42–69.
- Merriam, Sharan B. (2006): *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur
- Nihlfors, Elisabeth (2020): Respekt för varandras kunskaper. *Pedagogisk forskning i Sverige*, (25)4, 112–116.
- Nilsson, Roddy (2008): *Foucault – en introduktion*. Lund: Égalité.
- Olsson, Lars & Brunner Cederlund, Anna (2020): Det tredje rummet som mötesplats. *Pedagogisk forskning i Sverige*, (25)4, 87–89
- Persson, Anders (2020): Dubbel närhet och distans behövs inom praktikinära forskning. *Pedagogisk forskning i Sverige* 25 (2–3), 149–152.
- Prop. 2009/10:89. *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2010/02/prop.-20091089>
- Prop. 2016/17:50. *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2016/11/prop.-20161750>
- Quennerstedt, Mikael (2008): Pragmatisk diskursanalys av praktikinära texter. En analys av meningsskapandets institutionella innehåll och villkor. *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 17(3), 89–112.
- Serder, Margareta & Malmström, Martin (2020): Vad talar vi om när vi talar om praktikinära forskning? *Pedagogisk forskning i Sverige* 25(1), 106–109.
- Sjölund, Simon (2023): Discourses of collaboration and participant positioning in research-practice partnerships. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1–16.
- Sjölund, Simon (2024): *Conceptualising the boundary infrastructure of research-practice partnerships*. Doktorsavhandling. Västerås: Mälardalens universitet.

- Skolforskningsinstitutet (2019): *Mer praktiktäna forskning inom utbildningsvetenskapen - en förutsättning för framgångsrik skolpolitik. Skolforskningsinstitutets inspel till den forskningspolitiska propositionen 2020*. https://www.skolfi.se/wp-content/uploads/2014/12/Skrivelse-om-regeringens-forskningspolitik-Skolfi-2019-30_tillg.pdf
- SOU 1999:63. *Att lära och leda – En lärarutbildning för samverkan och utveckling*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/1999/05/sou-199963/>
- SOU 2008:109. *En hållbar lärarutbildning*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2008/12/sou-2008109/>
- Svensson, Peter (2019): *Diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- ULF-avtal (2024): Hämtad 18 november 2024: <https://www.ulfavtal.se/om-ulf-avtal/>
- Underlag till Nationellt ULF-avtal 2025–2034 (2024): Hämtad 18 november 2024: https://www.ulfavtal.se/download/18.255af85218f378cddf413e5/1714641585726/ULF%20avtal%202025-2034%20mellan%20SUHF%20o%20Ifous_%20f%C3%B6rslag.pdf
- Utbildningsdepartementet (2013): U2013/4305/S *En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. Promemoria. <https://www.regeringen.se/rapporter/2013/07/u20134305s/>
- Wahlström, Ninni & Alvunger, Daniel (2015): *Forskningsbaserad av lärarutbildningen: Delrapport från SKOLFORSK-projektet*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wedin, Åsa (2020): Att hantera mindre goda exempel – dilemma för praktiktäna forskning. *Pedagogisk forskning i Sverige* 25(1), 102–105.
- Wiggins, Sally (2009): Discourse analysis. I: Harry T. Reis & Susan Sprecher (red.) *Encyclopedia of Human Relationships*, s 427–430. Thousand Oaks, CA: Sage.

